

Landkending. Fyrene lyser stadig. Sømærker – fyr, båker, vagere – har til alle tider hjulpet sejlene på den 7000 kilometer lange danske kyst. I Sønderho har de genopført et af Danmarks ældste sømærker Æ Kåver. Samtidig nedlægger regeringen Fyr- og Vagervæsenet efter 450 år. FOTO: ROBERT PEEL.

En vej over havet

Weekendavisen, 2. december 2011

AF MARIANNE KROGH ANDERSEN

De melder 30 meter høje bølger ud for Tromsø,« siger min mand med begejstring i stemmen. Ved Jyllands vestkyst varsles storm med vindstød af orkanstyrke.

Jeg ringer til Robert Peel. »Har I tænkt jer at aflyse?»

»Aflyse!« nærmest skriger Robert Peel, som om han vil overvinde alle de telekommunikationsmæssige forhindringer hele vejen fra Fanø til Sjælland. »Vi er vestjyder!« råber han. »Jeg ser ingen anden udvej end at replicere:« Jeg er østjyde.»

Så det er bare med at starte bilen. Af sted mod Sønderho og indvielsen af et af Danmarks ældste sømærker. Æ Kåver afgik ved døden i en efterårsstorm i 1935. Siden har der ikke været noget sømærke ved Sønderho. Der har heller ikke været meget sejlads fra skipperbyen, for Sønderhos naturhavn sandede til engang i 1980'erne. Dengang og tilbage i fjerne tider lå småjoller og lidt større skibe tæt ud for den by, som sammen med Nordby havde Danmarks næststørste flåde af handelsskibe for 150 år siden.

De små sejlreder i Vadehavet har altid været lumse. Soførende her til lands har orienteret sig ved hjælp af 1878 fyr og tusindvis af sømærker: vagere, båker og lystønder. Selv om vi har masser af vand og en kystlinje så langt som Italiens, 7000 kilometer, er sejlrederne smalle og vandet lavt. Så de sejlede har fra gammel tid haft styr på ikke blot sømærker, men også kirketårns placering i forhold til sten- og sandbanker. På land står tusindvis af båker, sømærker som den ved Sønderho. Når sådanne to markeringer »ses over et«, har søfolk en helt præcis stedlinie. Båkerne bruges ofte som pejlemærke ved indsejling til havne eller som markering af kabler.

Vadehavet med små sejlreder og sandbanker var – og er – udstyret med koste og vagere til at markere, hvor skibene kan sejle. Ud for Sønderho stod to båker, Æ Kåver og Æ læns

Kåver. De to sømærker fungerede som sigtekorn på et geværløb. Når skibsføreren havde de to sømærker over ét, vidste han, at han var på rette vej i sejløbet ind til Sønderho. Så der er folk i Sønderho, som griner af Æ Kåver. For det nyopførte sømærke kan jo ikke bruges til noget, da den søførende har brug for mindst to båker for at kende sin kurs.

Alt det klarer gps'en i vore dage, skulle man tro. Men enhver, som har ligget og krydset med en sejlbåd – eller manøvreret en supertanker – gennem et smalt sund, kender sømærkernes vigtighed. Og hvad hvis elektronikken sætter ud?

OG hvad med kulturhistorien, symbolikken, traditionen? Alt det er vigtigt i Sønderho, meget vigtigt!

Det fornemmer jeg, da omkring 200 mennesker i den strideste vind, noget der ligner fuld storm, kæmper sig op i klitten. De griner og aser. De støtter sig til hinanden for ikke at dratte omkuld i vinden. De VII. op til Æ Kåver. Op til drømmen om Sønderhos storhedstid i de 40 gyldne år fra 1840 til 1890'erne. Fra byens tre skibsværfter blev der bygget hundredvis af skibe. Trods Fanøs lidenhed sad de rige skipperfamilier på Danmarks næststørste skibstonnage. Langt de fleste sejlsskibe så aldrig den lillebitte naturhavn ved Sønderho. Måske lige bortset fra den dag, hvor de blev sat i vandet første gang ved stabelaf-løbningen. Sofolkene sejlede sydpå, indtil smørrøt smeltede, og derfra videre med passatvinden mod Amerika. De sejlede til Afrika, Kina, Indien og Japan. Sønderhoningerne kunne være borte i årevis. Indimellem kom de hjem om vinteren, medbringende tykke tegnebøger, silke og hollandske kakler. De blå kakler ses den dag i dag i mange af de smukt restaurerede huse i Sønderho. Nogle søfolk kom aldrig hjem. Tabene var store. I 1820'erne forliser på to år 18 skibe, 100 børn bliver faderløse og 40 kvinder enker.

Med dampskibenes indtog i slutningen af 1800-tallet mister Sønderho sin storhed.

Men drømmen om dengang lever. Måske er det den eller mere sandsynligt trangen til at være sammen, som driver de mange mennesker ud i den stridende blæst højt på klitten for at fejre Æ Kåver, rødmalet og flot, skabt af byens tre dygtige snedker- og tømrermestre, komplet med vindfløj og dragten. En enkelt ældre kvinde i pels bærer et ternet tørklæde om hovedet, bundet i traditionel Sønderho-stil, mens hun kæmper sig op ad klitten mod sømærket.

Inde i gymnastiksalen møder jeg Signe og hendes lillesøster i rigtig Sønderho-dragt. Signe er omkring de 10 år og stolt over sin dragt med ravknapper, tørklæde og alle de rigtige finesser. Hun har lånt dragten af mormor, som i dag betjener gullaschkanonen. Beredskabsstyrelsen stiller ud med røde pølser. Udstyret betjenes af højbarmede kvinder iført uniform og et bestemt udtryk i ansigtet. De står upåvirket i den stridende blæst og sørger for, at ingen sulter. Inde i gymnastiksalen gentager Fanos borgmester, en skægget ejendomsrådgiver iført »stasifrakke« (som Robert Peel, vores lokale guide, siger) den tale, han holdt udenfor ved Æ Kåver. Erik Nørreby med den imponerende borgmesterkæde i rav og med skibe i sølv repeterer talen af hensyn til TV Fanø, som nok ikke kunne få ordentlig lyd i den afsindige blæst.

»Hvor ville sjælen og stoltheden være, hvis en eller anden offentlig instans havde udført opgaven?« spørger borgmesteren og roser københoningerne – som de mange københavnere med sommerhus i Sønderho kaldes – for at tage del i det store frivillige arbejde med at genrejse det gamle sømærke fra 1624.

Anders Bjerrum, formand for Sønderho Havns Støtteforening, kalder Æ Kåver – det 14,5 meter høje sømærke i 165 år gammelt egetømmer og douglasgran – et »kulturminde, et nyt vartegn« for Sønderho.

Men sønderhoningerne vil videre. Næste skridt bliver at genskabe byens naturhavn, som sandede til. Gamle fotos viser, at der for bare 20 år siden lå mindst 100 småbåde for svaj i den smalle tidevandsrende.

På væggen i gymnastiksalen hænger et fotografi af Martha, en af de sidste rigtige Sønderho-både. Den smukke båd har en dybgang på kun 65 cm, perfekt til det lave Vadehav. Den blev brugt til sælhundejagt, fortæller bådebygger Bjarne Kiholm. Han reddede Martha, for hun blev brugt som tag på et skur. »Så stopper festen,« sagde Kiholm og købte båden. Håbet er at få gang i sejlads med de traditionelle både og genskabt noget af fordums liv fra dengang. Sønderho var havn for Ribe. I den tyske og hollandske del af Vadehavet findes en rig maritim kultur, og skipperne på de gamle kuffer kunne nok fristes til at lægge turen omkring Sønderho.

Selv om der om vinteren kun er lys i få af Sønderhos perfekt restaurerede huse, formår byens 320 faste indbyggere alligevel at holde liv blandt »dukkeluhusene«. Engang var sønderhoningerne, japperne, i flertal på Fanø, men i dag regerer gøjerne – dem fra Nordby. Hvorfra udtrykket japper og gøjer stammer, kan ingen rigtig forklare. De to byer ligger i hård konkurrence, men er i dag slået sammen i en af landets mindste kommuner. »I Sønderho er der sønderhoningernes åbenhed. Da der pludselig åbnede et flygtningecenter, tog byen imod bosnierne med åbne arme. Robert Peel, Johan Brink Jensen og andre »adopterede« hver en bosnisk familie. Mange gav flygtningene lov til at bo i de-

res huse, når de var på ferie, og Robert og Johan har stadig kontakt med »deres« bosniske familie. Johan Brink Jensen flyttede til Sønderho fra New York i 1958. Hans far var sømandspræst. »Det var pragtfuldt at være barn i Sønderho. Vi kunne gøre, hvad vi ville. Vi levede ved havnen det halve af vores liv. Jeg købte egen jolle for mine konfir-mationspenge.«

SØNDERHONINGERNE vil gerne genskabe livet ved havet. Æ Kåver er blevet et symbol på længslen efter vand under kølen.

Ikke så underligt, for Danmark er stadig en stærk søfartsnation med verdens største containnerskibsselskab, A.P. Møller. Mængden af søfolk svinder derimod ind, også i Sønderho – hvor der kun er en håndfuld tilbage. Men sejlet bliver der overalt langs vores lange, lange kyst.

Det har politikerne muligvis glemt. For da den ny regering trådte til, blev Danmarks måske ældste statsinstitution, Fyr- og Vagervæsenet, nedlagt. Farvandsvæsenet, som den gamle institution kom til at hedde i 1973, fejrede i 2010 sit 450-års-jubilæum. Men det blev også det sidste. Farvandsvæsenet er nu splittet op på fire forskellige ministerier. Den vigtige afmærkning af vores 7000 kilometer lange kyststrækning er overgået til Søfartsstyrelsen, og herfra fortæller overstyrmand Visti Iversen, at Danmark har ikke mindre end 3615 vagere, altså sømærker uden lys. Vi har 652 lystønder, bøjer med lys langs de vigtigste sejlreder. Dertil kommer ikke mindre end 1878 store og små fyr.

Der er 1421 båker i Danmark som Æ Kåver i Sønderho. Det hele begyndte i 1560, hvor Frederik II bød tre lensmænd at opstille fyrklamper ved Kullen, Anholt og Skagen. Så vippefyret på Skagen ligger i hård konkurrence med Danmarks smukkeste landsby, Sønderho, om at have landets ældste sømærke.

Ina Kjøge Pedersen: Samles, skilles ad. Erindringer om liv og død i Sønderho. Gyldendal 2010.